

СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА СТАНДАРТІВ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті зроблено аналіз дослідження стандартів міжнародної торгівлі у працях вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків, які проводилися з часу утворення ГААТ/СОТ. Дослідження стандартів можна поділити на дві концептуально різні групи: ті, які вважають, що стандарти сприяють розвитку міжнародної торгівлі і ті, які оцінюють стандарти як перешкоду для її розвитку. Значна увага приділена методології вивчення стандартів, національним особливостям їх використання та гармонізації у глобальному середовищі.

Ключові слова: міжнародна торгівля, стандарти, технічні регламенти, торгові бар'єри, бази даних, національні стандарти

The article analysis of the standards of international trade in works of domestic and foreign scholars and practitioners conducted since the formation GAAT / WTO. Research standards can be conceptually divided into two different groups: those who believe that standards promote international trade and those who evaluate standards as an obstacle to its development. Much attention is paid to the study methodology standards, national features of their use and harmonization of the global environment.

Keywords: international trade, standards, technical regulations, trade barriers, databases, national standards

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вступ України в СОТ та розвиток зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств ставлять перед останніми низку завдання для виходу на міжнародні. Цьому значно можуть сприяти дослідження впливу стандартів на сприяння проникненню та утвердженню вітчизняних товарів на світових ринках.

Метою нашого дослідження було виявити та проаналізувати основні тенденції вивчення стандартів міжнародної торгівлі у зарубіжній науці. Для цього необхідно було виявити базу даних, якою користуються дослідники, виявити методи та методологію дослідження та визначити основні напрямки дослідження стандартів у цьому напрямку.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблема стандартизації в міжнародній політиці мало вивчалася у вітчизняній літературі. Вперше стандарти міжнародної торгівлі стали предметом дослідження О. Осики, В. Пятницького, О. Онищука та ін. [1-4]. В ряді монографічних досліджень присвячених проблемам міжнародної торгівлі та міжнародних угод з торгівлі вони розглядають стандарти в контексті функціонування ГААТ/СОТ, як інструменти що сприяють чи перешкоджають міжнародній торгівлі. В основному вони приділяли увагу сутності та функціонуванню стандартів міжнародної торгівлі, які були вписані в міжнародних угодах щодо функціонування СОТ.

Одним з перших, стандартам міжнародної торгівлі приділив увагу В. Є. Новіцький [5], який розглядав стандартизацію як фактор і передумову міжнародного співробітництва. Ним було проаналізовано як міжнародні угоди та договори, так і вітчизняне законодавство на дану тему. Він підкреслив важливість гармонізації вітчизняних стандартів з міжнародними для успішної інтеграції України у світову систему торгівлі.

В тій чи іншій формі стандарти міжнародної торгівлі висвітлювалися й іншими авторами, які досліджували проблеми міжнародної економічної діяльності України та інших країн. Зокрема, про них згадує у своєму підручнику І. Бураковський [6]. Пізніше він неодноразово буде звертатися до теми міжнародної торгівлі і стандартів у контексті різних аспектів розвитку міжнародної торгівлі. Так, його виступ на Круглому столу «Україна – СОТ – ЄС: торгівля та стандарти» [7] був присвячений актуальній проблемі гармонізації національних стандартів у контексті Угоди про Асоціацію між Україною і ЄС.

Виклад основного матеріалу досліджень. За останні п'ять років значно підвищився інтерес до проблеми стандартів міжнародної торгівлі в українській літературі. Появилися монографії і статті, в яких в тій чи іншій мірі досліджуються стандарти міжнародної торгівлі. В основному це стосується

проблеми впровадження міжнародних стандартів у митну справу, фінансовій звітності тощо [8-11].

Незважаючи на певну кількість публікацій присвячених стандартам міжнародної торгівлі багато проблем залишилося не розв'язані.

Значно раніше дану проблему почали вивчати у західній літературі. Можна стверджувати, що її вивчення йшло паралельно з розробкою і прийняття міжнародних угод в системі ГААТ/СОТ. Одним із перших, хто звернув увагу на проблему стандартизації був К. Бонгерс [12]. Він звернув увагу на необхідності визначень меж стандартизації як у виробництві, так і в торгівлі.

Значно далі у вивченні стандартів міжнародної торгівлі пішов А. Кассела, який показав вплив стандартів на міжнародну торгівлю і окреслив проблеми розвитку стандартів [13].

Говорячи про вивчення даної проблеми, яка є предметом дослідження багатьох вчених і експертів, можна сказати більшість західних вчених будує свої дослідження за ознаками базування на джерелознавчих базах. Тут першість належить публікаціями, автори яких використовують економетричні методи дослідження. Одними із перших почали досліджувати стандарти міжнародної торгівлі Дж. Сванн, П. Темпл і М. Шурмер [14], які на основі *Perinorm*^{*} дослідили вплив стандартів на зовнішню торгівлю Великої Британії з іншими країнами. Ними була побудована модель, яка відображала взаємозв'язок між стандартами і показниками торгівлі, додавши до стандартів змінні в простих економетричних моделях експорту та імпорту Великобританії. Модель описувала торгівлю Великої Британії з рештою світу, а не двосторонньої торгівлі між двома країнами.

Складовою досліджень Дж. Сванна [14] було те, що він класифікував шляхом підрахунку кількості стандартів, які діють у кожній промисловій підгалузі або категорії товарів. Скоріш за все він надає істотне значення кількісним характеристикам стандартів і ділить їх не тільки за важливістю, але і за типом: стандарти сумісності, стандарти якості, стандарти вимірів, стандарти щодо скорочення різноманітності тощо.

На його думку для конкретної країни, *Perinorm* може бути використаний для побудови трьох типів виміру: а) кількість національних стандартів, які є унікальними для даної країни; б) кількість національних стандартів країни, які ідентичні або еквівалентні міжнародним стандартам (від ISO, IEC, IPU); в) кількість національних стандартів країни, які ідентичні або еквівалентні тим стандартам, які прийняті в країні, що виступає торговим партнером.

Вони поставили перед собою дві додаткові цілі: по-перше, оцінити важливість міжнародних та національних стандартів, а по-друге, порівняти чотири теоретичні положення про вплив стандартів і проаналізувати, суть яких полягає в наступному: а) стандарти як джерело конкурентної переваги; б) стандарти як небажане обмеження; в) вплив стандартів на розвиток торгівлі і г) вплив стандартів на обмеження міжнародної торгівлі.

Вони вказують на відмінність між національними та міжнародними стандартами і використали дані *Perinorm* «міжнародних еталонів» для перевірки стандартів Великої Британії (BSI). Якщо це підтверджувалося, то стандарт вважався міжнародним, а якщо ні, то він визначався як національний стандарт. Для кожної галузі промисловості, ними були визначені всі стандарти BSI і класифіковані на національні і міжнародні стандарти, а також зробили висновок, що національні стандарти суттєво вплинули на британський експорт та імпорт Великої Британії [14, р. 216-221].

Дехто з дослідників стверджували, що коефіцієнти, які застосував Дж. Сванн були помилковими, зокрема, П. Темпл і Дж. Урга [15] вивели рівняння імпорту і експорту, ввівши дві додаткові змінні, які вимірюють обмеження пропускну здатності і дефіцит робочої сили. Важливими відмінностями між дослідженнями Дж. Сванна та інших, з одного боку, і П. Темпла та Дж. Урга з іншого в тому, що результати перших не є дуже переконливими. Для цього необхідно порівняти результати досліджень інших вчених.

---

* *Perinorm* є бібліографічна база даних присвячені допомагати вам з вашими стандартами і технічними регламентами запитів. Це провідний бібліографічна база даних у світі національних, європейських та міжнародних стандартів у більш 200 видавничих стандартів організацій в 23 країнах, в цілому більше 1400000 записів. На трьох мовах, як на DVD і онлайн (англійська, французька та німецька), *Perinorm* постачається з щомісячного оновлення. Якість інформації гарантується щомісячної постачанні записів безпосередньо від кожного видавця стандартів. С має потужний і гнучкий пошук *Perinorm* дозволяє швидко і легко зробити ваші запити документації і управляти відповідність міжнародним стандартам.

К. Блінд в низці досліджень протягом 2000-2002 років провів значну кількість емпіричних досліджень, присвячених економічним наслідкам стандартів в результаті їх використання в міжнародній торгівлі. Деякі з цих досліджень взяли за основу доказову базу використання німецьких національних стандартів (DIN) з економічними вигодами [16-17]. Всі ці дослідження зібрані в книзі К. Блінда [20] «Економічна теорія стандартів». Ним були проаналізовані двосторонні торговельні потоки між країнами. Для цього були взяті результати торгівлі за участю восьми країн-експортерів: Німеччина, Австрія, Швейцарія, Велика Британія, Франція, Нідерланди, США, Японія і трьох країн-імпортерів: Німеччина, Австрія і Швейцарія.

В 2001 р. К. Блінд і Й. Джангмітаг запропонували дві моделі використання стандартів у міжнародній торгівлі. Одна з них показує використання німецьких стандартів в торгівлі Німеччини з іншим світом. Друга – це модель двосторонньої торгівлі між Німеччиною і Великою Британією. Вони дійшли висновку, що стандарти міжнародної торгівлі сприяють позитивному ефекту, а німецькі національні стандарти створюють перешкоди [18-19], оскільки високі стандарти Німеччини не можуть підтримувати інші країни і тому вони є своєрідними бар'єрами. У наступній праці [21] вони проаналізували торгівлю між Німеччиною і Францією. Ця стаття містить лише одну модель двосторонньої торгівлі між Німеччиною і Францією.

Дж. Монюс [21-25] використав модель двосторонньої торгівлі, моделюючи стандарти країни А і В, де за основу він взяв такі положення: а) кількість стандартів в країні А, які не еквівалентні тим, що в країні В; б) кількість стандартів у країні В, які не еквівалентні тим, що в країні А; в) кількість стандартів в країні А, які еквівалентні тим, що в країні В; г) кількість стандартів у країні В, що еквівалентні тим, хто в країні А.

Велику увагу він приділив аналізу трансакційних витрат і витрат на адаптацію країн до стандартів міжнародної торгівлі. Збір інформації для гармонізації стандартів є дуже вартісним, тому запровадження стандартів може бути дорогим. Стандарти знижують трансакційні витрати, навіть якщо вони збільшують витрати на адаптацію, але позитивний ефект від їх впровадження переважають останні. Для дослідження він поділив стандарти на групи, які використовуються у 10 галузях. У 4 галузях (продукти харчування, напої, сировинні матеріали і мінеральні палива) для окремих країн стандарти є бар'єрами в торгівлі і сприяли скороченню імпорту у ці країни. Але і в інших галузях (включаючи нафта, хімічні речовини, виробництво техніки, технології) стандарти сприяють імпорту. Це він пояснює тим, «що трансакційні витрати є більшими в галузях, які технологічно розвинуті, ніж стандарти в країнах з великою часткою обробної промисловості» [21, р. 26].

У іншій роботі він використовує ті ж методи, але на цей раз тільки для торгівлі сільськогосподарської продукції. Тут він робить три припущення: для деяких країн стандарти стримують торгівлю сільськогосподарською продукцією; гармонізація стандартів сприяє розвитку торгівлі сільськогосподарською продукцією; в міжнародній торгівлі гармонізовані і національні стандарти мають різні наслідки для інсайдерів і аутсайдерів [24]. Він використав аналогічний набір даних для 5 країн ЄС (Бельгія, Франція, Німеччина, Нідерланди і Великобританія) і 9 інших країн ОЕСР, і обмежується торгівлі сільськогосподарською продукцією.

В іншому дослідженні він [25] використовує випробуванні методи для дослідження стандартів у міжнародній торгівлі електротехнічною продукцією. Він звертає увагу на вплив стандартів 159 країн, які торгують зі 14 країн ОЕСР і прийшов до висновку: впровадження стандартів у міжнародну торгівлю сприяло збільшенню торгових потоків електротехнічної продукції, а також що національні стандарти більше впливають на торгівлю, ніж міжнародні стандарти і менш розвинуті країни мають більші вигоди

У. Чубала, Б. Шеферд і Й. Вільсон [26] використали базу даних *Perinorm* для дослідження торгівлі текстилем і одягом між багатими країнами і країнами Африки. Для кожного виду продукту, вони підраховали кількість стандартів ЄС, визнаних *Perinorm* і розділили їх на дві групи: тих, які узгоджені стандартам ІСО. Ці дві групи використовуються для створення двох змінних: автори вважають, що стандарти ЄС, що не гармонізовані зі стандартами ІСО знизять африканський експорт, але стандарти ЄС, які гармонізовані зі стандартами ІСО набагато менше обмежують торгівлю.

Робота М. Граєка [27] розглядає стандарти ISO 9000 в різних країнах як перешкоду в міжна-

родній торгівлі, оцінюючи складнощі для двосторонньої торгівлі з використанням даних про 101 країну (включаючи всі країни ОЕСР) за період 1995-2001 рр. Він прийшов до висновку, що використання стандартів ISO 9000 в одній країні сприяє експорт з цієї країни, але скорочує імпорт. Далі він стверджує, що асиметрія між загальними коефіцієнтами та коефіцієнтами ОЕСР може бути пояснено ефектом заміщення. На його думку, фірми, що використовували стандарти ISO 9000, швидше за все, торгувати один з одним більше, ніж з фірмами, які не використовували їх, тому позитивний вплив ISO 9000 в галузі торгівлі є більш вираженим серед країн ОЕСР.

Й. Клогерті і М. Граек [28] дослідили вплив стандартів на міжнародну торгівлю на ширшій основі, а також наслідки ISO 9000 для прямих іноземних інвестицій. Вони побудували гравітаційну модель торгівлі з використанням панельних даних ОЕСР на імпорт в країни ОЕСР з 52 країн за період 1995-2002. Змінні стандарти обчислюються таким же чином, як у попередньому дослідженні і виявили, що використання стандартів ISO 9000 в розвинених країнах не впливає на розширення торгівлі між країнами.

С. Кім і К. Рейнерт [29] висунули гіпотезу, що країни, які розвиваються, краще справляються з жорсткими стандартами розвинених країн у харчової та сільськогосподарської продукції, коли вони мають більш сильний інституційний потенціал. Вони виміряли чотири аспекти інституційного потенціалу: інформаційні, відповідність, правозастосування та міжнародні нормативи. Їх міра інформаційної ємності спирається на три показники: частка користувачів Інтернету на тисячу жителів, індекс освіти ООН і онлайн індекс надання послуг від адміністрації Всесвітнього центру глобального огляду ринку. За допомогою економетричних методів виявили, що інформаційна ємність і ємність відповідності мають сильний і значний вплив на експорт з країн, що розвиваються.

Деякі дослідники [30-33] прийняли дещо інший підхід до цих питань. Замість того щоб використовувати базу даних *Perinorm* або використовуючи дані про дифузю ISO 9000, вони аналізують угоди про взаємне визнання і оцінюють ступінь міжнародної гармонізації норм і стандартів. Дослідження М. Чен і А. Матту [30] і С. Баллера [33] стосуються стандартів і норм у міжнародній торгівлі, тоді як дослідження, проведені М. Ванкатереном і Д. Вейсербсом [31], Г. де Фраганом і М. Ванкатереном [32] стосуються юридичних аспектів використання міжнародних стандартів.

Чен і Матті розробили гравітаційну модель двосторонньої торгівлі між парами країн, використовуючи дані про 28 країнах ОЕСР і 14 країн, які не входять до ОЕСР. Вони також виявили, що узгодження угоди може збільшити товарообіг між країнами-учасницями (А і В), але не обов'язково збільшиться обсяг торгівлі з іншими країнами (С і D) і вважають, що гармонізація стандартів збільшує експорт з розвинених країн в регіоні, але знижує експорт з країн, що розвиваються.

Робота Ванкаеуруна і Вейсербса [31] зосереджена на питаннях, які становлять особливий інтерес: ефект гармонізації правил ЄС з питань торгівлі в рамках самої ЄС. У рамках масштабного застосування гравітаційної моделі для торгівлі всередині ЄС вони проаналізували вплив гармонізації технічних регламентів, які були запропоновані Європейською комісією у 1998 р. Виявлено, що технічні регламенти впливають на торгівлю, а також проаналізовано основні підходи, які використовуються Комісією щодо усунення таких бар'єрів. Їхні результати показали, що гармонізація правил ЄС мала позитивну і значущу роль у зростанні торгівлі всередині ЄС.

Г. де Фраган і Ванкатерен [32] побудували гравітаційну модель двосторонньої торгівлі в цілому для 8 продуктів, взятих з 10 харчових підгалузей. Дані відносяться до 10 країн-імпортерів і 14 країн-експортерів в ЄС. Вони обчислити змінні регулювання з дуже докладної бази даних про гармонізацію технічних регламентів. Вони прийшли до висновку, що гармонізація стандартів для продуктів харчування сприяла збільшенню торгівлі між країнами ЄС у всіх харчових продуктів приблизно на $\frac{2}{3}$, а у фруктах і овочах приблизно на $\frac{1}{3}$ в період 1990-2001 рр.

В роботі Баллера [33] досліджується двостороння торгівля в двох секторах: телекомунікаційне обладнання та виробництво медичного призначення, між 26 країн-членами ОЕСР і 22 країн, що не входять в ОЕСР. Була побудована гравітаційна модель з використанням даних про торгівлю, використанням інформації про 8 відповідних медичних пристроїв і 14 виробів телекомунікаційного призначення. У роботі також використана інформація про 22 угоди про гармонізацію ЄС і 19 угод узгодження АСЕ-АН. Результати дослідження вказують, що стандарти у міжнародній торгівлі мають позитивний

вплив на експортні можливості і обсяги торгівлі для цих країн.

У дослідженні, яке провели А.-С. Дісдієр, Л. Фонтаге і М. Мімуні [34] проаналізована двостороння торгівля 690 видами сільськогосподарської продукції, при цьому використовувалися дані з 154 країн-імпортерів і 183 країн-експортерів. Вони вивчали вплив стандартів на міжнародну торгівлю згідно угод про санітарні і фіто санітарні норми та про технічні бар'єри в торгівлі. Вони вважають, що країни повинні визначити шість різних цілей при використанні стандартів у торгівлі сільськогосподарською продукцією: охорона навколишнього середовища; охорона тваринного світу; захист людської безпеки, захист рослин, захист тварин і охорона здоров'я людини.

Дослідження, проведене Л. Фонтані, М. Мімоті і Ж. Пастелем [35] охопило широку сферу застосування стандартів у міжнародній торгівлі. Вони розглянули двосторонні торговельні дані для майже 5000 продуктів в 61 товарних груп (у тому числі сільськогосподарської продукції та промислових товарів). У їхній вибірці взято 61 країну-імпортера і 114 країн-експортерів. Їх питома вага в торгівлі пов'язана із заходами охорони навколишнього середовища відповідно до угод про санітарні і фіто санітарні норми і технічні бар'єри торгівлі.

Варто відзначити ще п'ять досліджень, які використовують інші підходи до вимірювання стандартів і правил для використання в економетричних моделях торгівлі. Це праці С. ван Біра і Ж. Вандерберга [36], Дж. Вілсона [37], які стосуються більше юридичних аспектів застосування стандартів у торгівлі щодо збереження оточуючого середовища.

Цю тему продовжили Дж. Вілсон, Т. Оцукі і М. Сіуде [38] дослідити зв'язок між торгівлею та охороною навколишнього середовища у великих галузях промисловості, що мають значні викиди, в тому числі гірничорудної, кольорових металів, целюлозно-паперової, металургійної та хімічної промисловості. Їхні дані відносяться до 6 країн ОЕСР та 18 країн, що не входять до ОЕСР.

Й. Міхалек, Ж. Хагемієр, В. Рошаль та інші [39] запропонували замість того, щоб розраховувати стандарти або правила як такі, аналізувати ефекти трьох різних політичних підходів ЄС для боротьби з технічними бар'єрами у торгівлі для нових держав-членів Центрально-Східної Європи та країнах Середземномор'я. Вони пропонують три підходи: гармонізація стандартів, новий підхід до виробництва і взаємне визнання стандартів.

Це одна з небагатьох робіт, в якій робиться спроба дослідити вплив стандартів міжнародної торгівлі серед країн, які вийшли з під впливу соціалістичних постулатів. Існує значна кількість робіт, які висвітлюють певні аспекти стандартів у міжнародній торгівлі.

Висновки. Підсумовуючи можна сказати, що зарубіжні дослідження стандартів міжнародної торгівлі зробили великий обсяг у плані використання джерел інформації. Більшість дослідників використовують економіко-математичні методи дослідження на основі *Perinorm* в яких досліджуються торгові відносини між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, визначається корисність стандартів для цих країн. Дослідження проводилися і двох протилежних напрямках і відображали дві протилежні методології: одні дослідники вважають, що впровадження стандартів у міжнародну торгівлю сприяє розвитку країн, а інші вважають, що стандарти є технічними бар'єрами для розвитку міжнародної торгівлі. Як правило, більшість прихильників теорії сприяння стандартів розвитку міжнародної торгівлі виражають інтереси розвинутих країн і досліджували торгівлю в основному між розвинутими країнами, тоді як прихильники протилежних поглядів досліджують торгівлю між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються. Емпіричні дослідження стандартів міжнародної торгівлі охоплюють всі аспекти міжнародних відносин між країнами, включаючи єдині вимоги до тари, перевезень, розрахунків, статистики тощо. Детальний аналіз цих досліджень допоможе вітчизняним дослідникам стандартів визначитися з пріоритетами вивчення проблем міжнародної торгівлі при входженні України в СОТ і інтеграції в Європейський Союз.

Література

1. Осика С. *Регулювання ринків товарів і послуг на засадах норм і принципів системи ГА-АТ/СОТ Текст / С. Осика, В. П'ятницький, О.Оніщук та ін. – К., УАЗТ, 2000. – 335 с.;*
2. Осика С.Г. *Антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи: монографія / С.Г.Осика, В. В. Коновалов, А.С. Осика.- К.: УАЗТ, 2000. – 397 с.;*
3. Осика С.Г. *Правове регулювання імпорту: Антидемпінгові заходи: монографія /С.Г. Осика.-*

К.: б.в., 2003. – 448 с.;

4. Осика С.Г. *Інституційні та процедурні механізми системи ГААТ/ СОТ у регулюванні світової торгівлі: монографія.* С.Осика, О.Оніщук, В. П'ятницький, О.Штефанюк, А. Осика. – К.: УАЗТ, 2000. – 286 с.

5. Новицький В. Є. *Міжнародна економічна діяльність України: Підручник / В. Є. Новицький.* – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с.

6. Бураковський І. *Теорія міжнародної торгівлі: підручник / І. Бураковський.* – К.: Основи, 1996. – 241 с.

7. Бураковський І. *Міжнародна торгівля та стандарти в контексті Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС/ І. Бураковський [Електронний ресурс].* – Режим доступу: www.knteu.kiev.ua/file/MTc=40290c4fa41e77c5bdccaa41fb8891b.pdf

8. Чепеленко А. М. *Розвиток міжнародної торгівлі у контексті регіонально-інтеграційних процесів. Автореф. дис... 08.00.02.* – Донецьк, 2009. – 23 с.;

9. Денисенко С. І. *Деякі актуальні проблеми реалізації міжнародних стандартів Кіотської конвенції у діяльності митних органів України / С. І. Денисенко [Електронний ресурс].* – Режим доступу: essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/1234566789/24675/1/Denysenko.pdf.

10. Павленко О. *Адаптація міжнародних норм і стандартів безпеки та професійного навчання у сфері транзитивних перевезень / О. Павленко // Державна служба.* – 2012. – №1. – с. 94-99;

11. Пісьмаченко Л. М. *Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні: регулювання та контроль: монографія / Л. М. Пісьмаченко.* – Донецьк: Юго-Восток, ЛТД, 2008. – 366 с.

12. Bongers, C. (1982), “Optimal Size Selection in Standardization: A Case Study” // *Journal of the Operational Research Society*, 33 (9), 793-799.

13. Casella, A. (1996). *Free Trade and Evolving Standards. In Fair Trade and Harmonization: Prerequisites for Free Trade?* eds. J. N. Bhagwati and R. E. Hudec. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology Press.

14. Swann, G.M.P., P. Temple and M. Shurmer, “Standards and Trade Performance: The British Experience” // *Economic Journal*. – 1996. – N106. – P. 1297-1313.

15. Temple, P. and G. Urga (1997), “The Competitiveness of UK Manufacturing: Evidence from Imports”, *Oxford Economic Papers*, 49 (2), 207-227.

16. Blind, K. (2000), *The Impact of Technical Standards and Innovative Capacity on Bilateral Trade Flows*, Fraunhofer Institute for Systems and Innovation Research, Karlsruhe.

17. Blind, K. (2001a), “The Impacts of Innovation and Standards on Trade of Measurement and Testing Products: Empirical Results of Switzerland's Bilateral Trade Flows with Germany, France and the United Kingdom”, *Information Economics and Policy*, 13 (4), 439-460;

18. Blind, K. and A. Jungmittag (2001b), *The Impacts of Innovation and Standards on German Trade in General and on Trade with the UK in Particular: A Step Further on Swann, Temple and Shurmer*, Fraunhofer Institute for Systems and Innovation Research, Karlsruhe:

19. Blind, K. and A. Jungmittag (2002), *The Impacts of Innovation and Standards on German-France Trade Flows*, Fraunhofer Institute for Systems and Innovation Research, Karlsruhe.

20. Blind, K. (2004), *The Economics of Standards: Theory, Evidence and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham.

21. Blind, K. and J. Jungmittag (2005), “Trade and the Impact of Innovations and Standards: the Case of Germany and the UK”, *Applied Economics*, 37 (12), 1385–1398.

22. Moenius, J. (1999) “Information Versus Product Adaptation: The Role of Standards in Trade”, Working Paper, No. 11/2499, University of California, San Diego.

23. Moenius, J. (2004), “Information Versus Product Adaptation: The Role of Standards in Trade”, International Business and Markets Research Center Working Paper, Kellogg School of Management Working Paper, Northwestern University, Evanston.

24. Moenius, J. (2006a) “The Good, the Bad and the Ambiguous: Standards and Trade in Agricultural Products,” IATRC Summer Symposium, May 28-30, Bonn.

25. Moenius, J. (2006b), “Do National Standards Hinder or Promote Trade in Electrical Products”, Commended Paper, IEC Centenary Challenge, <http://www.iecchallenge.org/papers/>

26. Czubala, W., B. Shepherd, and J.S. Wilson (2007), “Help or Hindrance? The Impact of Harmonized Standards on African Exports”, Policy Research Working Papers, No. 4400, World Bank, Washington, DC.

27. Grajek, M (2004), “Diffusion of ISO 9000 Standards and International Trade”, Discussion Papers, No. SP II 2004 – 16, Wissenschaftszentrum, Berlin.

28. Clougherty, J.A. and M. Grajek (2008), "The Impact of ISO 9000 Diffusion on Trade and FDI: A New Institutional Analysis", *Journal of International Business Studies*, 39 (4), 613-633.
29. Kim, S.J. and K.A. Reinert (2009), "Standards and Institutional Capacity: An Examination of Trade in Food and Agricultural Products", *The International Trade Journal*, 23 (1), 54 -77.
30. Chen, M.X. and A. Mattoo (2004), "Regionalism in Standards: Good or Bad for Trade", *Policy Research Working Papers*, No. 3458, World Bank, Washington, DC.;
31. Vancauteran, M. and Weiserbs, D. (2005), "Intra-European Trade of Manufacturing Goods: An Extension of the Gravity model", *Discussion Paper*, No. 2005-26, Département des Sciences Économiques, Université Catholique, Louvain.
32. Henry de Frahan, B. and M. Vancauteran (2006), "Harmonization of Food Regulations and Trade in the Single Market: Evidence from Disaggregated Data", *European Review of Agricultural Economics*, 33 (3), 337-360;
33. Baller, S. (2007), "Trade Effects of Regional Standards Liberalization", *Policy Research Working Papers*, No. 4124, World Bank, Washington, DC.
34. Disdier, A.-C., Fontagné, L. and M. Mimouni (2007) "The Impact of Regulations on Agricultural Trade: Evidence from SPS and TBT Agreements," *CEPII Working Papers*, No. 2007-04, Centre d'Études Prospectives et d'Informations Internationales, Paris
35. Fontagné, L., Mimouni, M. and J.-M. Pasteels (2005), "Estimating the Impact of Environmental SPS and TBT on International Trade", *Integration and Trade Journal*, 28 (19), 7-37.
36. Beers, van, C. and J.C.J.M. van den Bergh (1997), "An empirical multi-country analysis of the impact of environmental regulation on foreign trade flows", *Kyklos*, 50 (1), 29-46.
37. Wilson, J. S. *Standards and Developing Countries Exports: A Review of Selected Studies and Suggestions for Future Research // Journal of International Agricultural Trade and Development*. – 2008. – Vol. 4/ - Issue 1. – pp. 35-45
38. Wilson, J.S., T. Otsuki and M. Sewadeh (2002), "Dirty Exports and Environmental Regulation: Do Standards Matter to Trade?", *Policy Research Working Papers*, No. 2806, World Bank, Washington, DC.
39. Michalek, J.J., J. Hagemeyer, V. Roshal, J. Rothert, A. Tovas, A. Pugaciewicz, M.. Vancauteran (2005), "Comparative Analysis of Importance of Technical Barriers to Trade (TBT) for Central and Eastern European Countries' and Mediterranean Partner Countries' Exports to the EU", *FEMISE Research Paper*, No. FEM 22-03, Warsaw University, Warsaw.